

**Tiesību Zinātņu Pētniecības Institūts sadarbībā ar
Latvijas Universitātes Juridisko fakultāti, laikrakstu “Dienas Bizness” un žurnālu “Jurista
Vārds” rīko zinātnisku konferenci**

„Valsts konsekvence tiesiskās paļāvības un tiesiskās drošības principu ievērošanā”

2016. gada 29. janvāris plkst. 11.45 – 12.00

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes konferenču zāle

Aldis Gobzems¹

Referāta

**“Morālā kaitējuma izpratne un tiesiskā paļāvība uz pilnīgu kaitējuma kompensāciju”
tēzes**

1. Jēdziens “morālais kaitējums” normatīvajos aktos nereti tiek lietots kā pretstats mantiskajam kaitējumam vai pat atsevišķos gadījumos norādīts kā viens no personiskā kaitējuma veidiem. Likumā lietotais formulējums “morālais kaitējums” neatspoguļo šī jēdziena saturu, jo ar to tiek apzīmēts kaitējums personas tiesībām un nemantiskajiem labumiem, un apdraudējuma objekts ir personas tiesības vai nemantiskie labumi, nevis morāle. Nemantiskais kaitējums pamatā var būt saistīts ar miesas bojājumu nodarīšanu personai vai arī sāpju un ciešanu izraisīšanu, aizskārējam uz šo personu tieši neiedarbojoties. Tā kā normatīvajos aktos nereti netiek nošķirti abi iepriekš minētie nemantiskā kaitējuma viedi, tad, lai novērstu jēdzieniskās neskaidrības, būtu nepieciešams atteikties no tiesību institūta “morālais kaitējums” lietojuma. Tā vietā būtu nepieciešams lietot jēdzienus “mantiskais kaitējums” un “nemantiskais kaitējums”. Cietušajam atbilstoši *restitutio in integrum* principam ir tiesības uz kompensācijas saņemšanu par jebkādu tam prettiesiski nodarītu kaitējumu, tostarp nemantisko kaitējumu, un tiesības paļauties, ka minētās tiesības tiks aizsargātas tiesas ceļā, ja persona sakarā ar tai radīto tiesību aizskārumu un kaitējumu cels prasību tiesā. Jēdziena „morālā kaitējuma” saturiskā nenoteiktība un interpretācijas atšķirīgās iespējas var radīt cietušā tiesību nepamatotu aizskārumu, kas nav attaisnojams, un tādējādi var aizskart arī tā paļāvību uz konstitucionāli nostiprinātajām tiesībām uz kompensāciju prettiesiski radīta kaitējuma gadījumā atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes 92.pantam.
2. Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā un citos normatīvajos aktos ietvertie kaitējuma atlīdzināšanas apmēra ierobežojumi ir uzskatāmi par antikonstitucionāliem, jo tie neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 92. pantā noteiktajām personas tiesībām uz atbilstīgu atlīdzinājumu nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā. Tā kā no Latvijas Republikas Satversmes 92. panta personām var rasties aizsargājama tiesiska paļaušanās atbilstoši tiesiskās drošības (noteiktības) principam uz pilnīgu kaitējuma kompensēšanu neatkarīgi no tā, kas kaitējumu ir nodarījis, tad normas, kuras ierobežo šī principa piemērošanu, attiecināšana uz attiecīgā cietušā tiesībām nonāk pretrunā ar minēto konstitucionālo garantiju bez atbilstoša attaisnojuma, nesamērīgi ierobežojot cietušā tiesības.
3. Latvijas Republikas Satversmes 92. pantā ietvertās tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu nepamatota ierobežošana un Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas

---

¹ Zvērināts advokāts.

likuma atbildību ierobežojošo normu tiesisko seku piemērošana pēc analogijas arī citos gadījumos ir novedusi pie tiesiskās izpratnes un prakses, kas nepamatoti un nesamērīgi ierobežo cietušā tiesības, kas nonāk pretrunā ar deliktu tiesību pamatmērķi – cietušā aizsardzību tā nepamatota tiesību vai nemantisko labumu aizskārums gadījumā, kad radīts kaitējums. Minētais arī vērtējams kā tiesiskās drošības (noteiktības) principa pārkāpums, un tas neveicina atbildības kompensēšanas, prevencijas un samierināšanas funkcijas īstenošanu, jo aizskārējs savukārt var gūt pārliecību, ka tam nebūs jākompensē nemantiskais kaitējums pilnībā, un līdz ar to tas var rīkoties veidā, kas tā darbības vai bezdarbības dēļ apdraud vairāku citu personu tiesības un labumus, ja šādi gūstamais labums ir lielāks nekā kaitējuma kompensācija par cietušajiem radīto kaitējumu.

4. Materiālajās tiesībās noteiktie civiltiesiskās atbildības piemērošanas mehānismi, tiesiskā izpratne par kaitējuma kompensēšanas institūtu un kaitējuma apmēra noteikšanas kritērijiem veicina ilgstošas tiesvedības, nevis efektīvu un operatīvu tiesisko risinājumu, ievērojot cietušā tiesiskās intereses un prettiesiski cietušas personas aizsardzību kā valstisku prioritāti. Šāda pieeja var radīt tiesību aizskārējam nesamērīgu ieguvumu, jo tiesvedības rezultātā vairāku gadu garumā dažādu instanču tiesās kaitējuma nodarītājs var atlikt kompensācijas izmaksu uz vēlāku laiku, tādējādi faktiski lietojot cietušā kaitējuma kompensēšanai un pušu samierināšanai izmaksājamus līdzekļus un tādējādi no šāda risinājuma gūstot pat materiālu labumu. Samierināšanas funkcijas efektīvas īstenošanas vienam no priekšnoteikumiem ir jābūt strīda noregulējuma veicināšanai, motivējot aizskārēju pēc iespējas īsākā laika posmā novērst kaitējuma sekas, patstāvīgi un pat atsevišķos gadījumos bez tiesas starpniecības kompensējot nodarīto kaitējumu. To varētu panākt, radot papildu mantiski nelabvēlīgas sekas aizskārējam, ja cietušā prasība tiek apmierināta pēc vairāku gadu tiesvedības, piemēram, nosakot pienākumu kompensēt ar juridiskās palīdzības sniegšanu saistītos izdevumus neierobežotā apmērā, ja tā ir sniegta attiecīgajā strīdā, bet cietušais, piemēram, naudas līdzekļu trūkuma dēļ nav varējis tos apmaksāt, un/vai palielinot arī izmaksājamās kompensācijas apmēru kā tādu.
5. Vairumā gadījumu morālo kaitējumu būtībā nav iespējams atlīdzināt, jo nav iespējama iepriekšējā stāvokļa, kāds bija pirms kaitējuma nodarīšanas, atjaunošana vai aizskarto personas tiesību vai nemantisko labumu novērtēšana naudā. Tomēr iepriekšējā stāvokļa atjaunošanu vai atbilstošas atlīdzības maksāšanu var aizstāt, uzliekot aizskārējam zināmas naudas summas samaksas pienākumu, kas sniedz cietušajam adekvātu apmierinājumu, ņemot vērā konkrētos faktiskos apstākļus, kādos kaitējums radīts. Tas nozīmē, ka cietušais var paļauties, ka kompensācijas noteikšanas pamatā būs tieši konkrēto faktisko apstākļu izvērtējums. Nebūtu pieļaujams, ka kompensācijas summas par izdarītu tiesību aizskārums un radīto kaitējumu visos gadījumos tiek noteiktas vienādā veidā vai vienādā apmērā, nedodot novērtējumu konkrētajiem faktiskajiem apstākļiem, kādos kaitējums personai nodarīts. Pretējā gadījumā, līdzīgi, kā tas faktiski praksē jau tiek īstenots, kompensāciju summas tiek nepamatoti tipizētas, būtībā radot kompensāciju maksimālās robežas cilvēka dzīvības, veselības aizskārums gadījumā un tādā veidā pilnībā ignorējot katra tiesību aizskārums konkrētos faktiskos apstākļus. Minētā kompensāciju summu tipizēšana neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 92. panta saturam un grauj tiesisko drošību un paļāvības tiesības uz pilnīgu atlīdzinājumu par konkrētos faktiskajos apstākļos radīto kaitējumu.

6. Viens no kritērijiem, atbilstoši kam būtu jānosaka kaitējuma kompensācijas apmēru, ir atvasināms arī no atbildības preventīvās funkcijas, kuras uzdevums ir aizsargāt personas no to tiesību vai nemantisku labumu apdraudējuma un kaitējuma. Tā kā kaitējuma kompensēšanas institūts pēc būtības ietver arī nepieciešamību norādīt tiesību aizskārējam, ka „neatļauta darbība (bezdarbība) nevar sniegt tam (materiālu un finansiālu) labumu”, tad atbildības apmēra noteikšanā jāņem vērā arī, kādu materiālu vai finansiālu labumu šīs darbības veikšana tiesību aizskārējam varētu būt nesusi, piemēram, popularitāte medijos un sabiedrībā; materiālais ieguvums uz potenciāla kaitējuma iestāšanās risku nenovēršanas rēķina. Aprēķins, ka personas eventuāla pakļaušana kaitējuma riskam ir lētāka, nekā proaktīva šī riska novēršana, ir tiesiskā valstī nepieļaujams risinājums.

7. Tiesiskā paļāvība, kādu persona bauda attiecībā pret valsts vai pašvaldību institūciju lēmumiem, neatbrīvo šo personu no pienākumiem un atbildības pret trešajām personām par tām nodarīto tiesību aizskārumu un kaitējumu. Tiesisko paļāvību tiesiskā valstī nedrīkst radīt personas prettiesiska rīcība, kas savukārt ir viens no personas civiltiesiskās atbildības par deliktu priekšnoteikumiem. Tiesiskās paļāvības princips arī nevarētu tikt interpretēts tā, ka no tā izriet tiesības paļauties uz to, ka prettiesiskas un kaitējumu radošas rīcības rezultātā persona var paļauties, ka tai būs jāatbild tādā pat apmērā, kādā tiesa noteikusi atbildību pavisam citos un nesaistītos apstākļos, neskatoties uz cietušā tiesību aizsardzības nepieciešamību tā prettiesiska aizskāruma gadījumā vai saskaņā ar *restitutio in integrum* principu. Piemēram, persona, kura pārdod preces vai sniedz pakalpojumus patērētājam, pat tiesiski paļaujoties uz valsts un pašvaldību institūciju lēmumiem, nav atbrīvota no pienākumiem un atbildības pret patērētāju, ja minētās personas rīcības (arī bezdarbības) rezultātā citām personām radīts kaitējums. No tiesiskās paļāvības principa arī neizriet, ka darba devējs būtu atbrīvots no pienākumiem un atbildības pret darbinieku tam radīta kaitējuma gadījumā, kā arī lietas īpašnieks būtu atbrīvots no pienākumiem un atbildības pret personu, kurai īpašniekam piederošā lieta nodarījusi kaitējumu u. tml. Būtiski, ka cietušajam arī ir tiesības paļauties uz kompensācijas saņemšanu par tam nodarīto morālo kaitējumu no personas, kura nepienācīgi izpildījusi savus pienākumus pret trešajām personām, radot kaitējumu cietušajam.